

# ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับมุมมองอิสลาม

## International Relations and Islamic perspective

Received: July 13, 2021 ■ Revised: January 27, 2022 ■ Accepted: May 18, 2022

อรชา รักดี<sup>1</sup> ฮาฟิซ สาละ<sup>2</sup>

Oracha Rakdee Hafiz Salae

---

<sup>1</sup> Ph.D. (ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อาจารย์ประจำ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. อีเมลผู้เขียนหลัก: oracha.r@psu.ac.th

Ph.D. (International Relations) Assistant Professor at Faculty of Political Science, Prince of Songkla University, Pattani Thailand. Corresponding Author Email: oracha.r@psu.ac.th

<sup>2</sup> Ph.D. (การเมืองเปรียบเทียบ) อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์  
อีเมล: hafiz.s@psu.ac.th

Ph.D. (Islamic Comparative Politics) lecturer at Faculty of Political Science  
Prince of Songkla University, Pattani Thailand. Email: hafiz.s@psu.ac.th

## บทคัดย่อ

**จุดประสงค์** 1) เพื่อนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในทัศนะอิสลามผ่านการตีความของนักนิติศาสตร์อิสลาม และ 2) เพื่อสร้างความรู้และคำอธิบายเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันระหว่างมุสลิมและชนที่ไม่ใช่มุสลิมบริบทที่มีความหลากหลายของกลุ่มชนต่างๆ อันเป็นที่มาของชุมชนและรัฐ

**วิธีการศึกษา** การศึกษาเชิงคุณภาพโดยอาศัยแหล่งข้อมูลทุติยภูมิที่เป็นการรวบรวมและวิเคราะห์การตีความประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของนักนิติศาสตร์อิสลามในห้วงประวัติศาสตร์อิสลามและโลกร่วมสมัย

**ผลการศึกษา** พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในความเข้าใจของนักนิติศาสตร์อิสลาม คือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่ครอบคลุมทั้งมุสลิมและผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม ซึ่งในประวัติศาสตร์อิสลามนั้นนครมะดีนะฮ์ถือเป็นรัฐต้นแบบของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างรัฐผ่านการจัดทำสนธิสัญญาและสงคราม นักนิติศาสตร์อิสลามได้จำแนกรูปแบบความสัมพันธ์ออกเป็น 3 ลักษณะคือ ดินแดนแห่งสันติ (ดาร์ลอิสลาม) ดินแดนแห่งสงคราม (ดาร์ลฮาร์บ) และดินแดนแห่งสนธิสัญญา (ดาร์ลซุลฮ์) และเมื่อพิจารณาประเด็นปัญหาในการเมืองโลกร่วมสมัยที่อิสลามและมุสลิมเป็นตัวแสดงในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศซึ่งถูกผูกโยงกับการก่อการร้ายหรือเป็นภัยคุกคามต่อสันติภาพของโลก การนำแนวคิดจิตอาตในมิติของการตีความและการปฏิบัติจึงมีความจำเป็น

**การนำผลการศึกษาไปใช้** เป็นแหล่งข้อมูลอ้างอิงทางวิชาการและการเรียนการสอนในสาขาวิชาด้านรัฐศาสตร์และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งมีองค์ความรู้ที่ได้รับอิทธิพลหลักมาจากการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสังคมยุโรป แต่ยังมีข้อจำกัด

ในการวิเคราะห์และตีความในบริบทที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์อิสลามและการเมือง  
โลกมุสลิมร่วมสมัย

**คำสำคัญ:** อิสลาม, ความสัมพันธ์, สันติภาพ, ระหว่างประเทศ

## Abstract

**Objective** 1) To present international relations (IR) from the Islamic perspective; 2) To develop an understanding and explanation of the peaceful co-living between Muslims and non-Muslims in plural societies and states.

**Methodology** This study employs a qualitative approach by collecting and analyzing the secondary sources based on the interpretations of Islamic jurists (*fuqaha*) alongside Islamic history and the contemporary world.

**Research Findings** The study finds that international relations in the understandings of Islamic jurists connotes the relations among humans, which covers Muslims and non-Muslims. In Islamic history, Madinah was the model of managing relations among states through wars and treaties. According to the Islamic jurists, three categories of relations were: the territory of Islam (Dar al Islam), the territory of war (Dar al-Harb), and the territory of the treaty (Dar al-Sulh). Given the contemporary global issues in which Islam and Muslims have become significant actors linked with terrorism and threats to global peace, the explanation of the Jihad concept, in terms of interpretation and practice, is relevant.

**Contributions** This will be an academic reference for teaching and learning in politics and international relations, which has been highly influenced by the studies of interactions among the European states and

society but limited in the analyses of Islamic history and contemporary global Muslim politics.

**Keywords:** Islamic, Relations, Peace, International

ท่ามกลางข่าวสงคราม ความขัดแย้งและข่าวการก่อการร้ายในที่ต่าง ๆ ของโลก เช่น ซีเรีย อัฟกานิสถาน เยเมน หรือกาซา รวมถึงข่าวการอ้างจัดตั้ง “รัฐอิสลาม” โดยกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า ขบวนการรัฐอิสลาม (Islamic State – IS) หรืออีกชื่อหนึ่งที่เรียกตามอักษรย่อจากภาษาอาหรับว่า ไอซิส หรือดาอิช (Islamic State of Iraq and Syria – ISIS/Daesh) พร้อม ๆ กับกระแสความหวาดกลัวอิสลามที่เกิดขึ้นในซีกโลกตะวันตกในหลายประเทศทั้งทวีปอเมริกาและยุโรป อิสลามและมุสลิมเองกลายเป็นตัวแสดงในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่หลีกเลี่ยงมิได้ที่ถูกนำไปผูกโยงกับการก่อการร้าย หรือ การเป็นตัวการบ่อนทำลายความสงบสุข และสันติภาพของโลก คำถามสำคัญที่มีมักจะปรากฏอยู่เสมอคือ อิสลามเป็นแนวคิดที่สอนให้มุสลิมก่อการร้าย หรือ มุสลิมจะอยู่ร่วมกับผู้ที่มีความเชื่อแตกต่างกับตนได้อย่างสันติหรือไม่ อีกทั้งรัฐอิสลามคืออะไร หรือรัฐอิสลามต้องใช้สงครามในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับรัฐที่มีใช้มุสลิมหรือไม่ และประเทศมุสลิมมีการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับประเทศมุสลิมหรือประเทศอื่น ๆ อย่างไร เพื่อตอบคำถามดังกล่าวและคำถามอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในมุมมองของอิสลาม บทความนี้ต้องการนำเสนอการมองความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจากแง่มุมของอิสลาม เพื่อสร้างความรู้และอธิบายการดำรงอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายของกลุ่มชนต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่มาของชุมชนและรัฐ ผ่านการศึกษาคติความของนักนิติศาสตร์อิสลาม หรือฟุกอฮาอ์ (Islamic jurists/ Fuqaha) บนฐานความรู้จากคัมภีร์อัลกุรอาน การบันทึกจริยวัตรของนบีมุฮัมมัด (อัลหะดีษ) ประวัติศาสตร์อิสลาม รวมทั้งการวินิจฉัยของปราชญ์มุสลิม

## ระบบระหว่างประเทศและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในทัศนะอิสลาม

คำว่าความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในภาษาอาหรับ คือคำว่า มูอามาละต (Mu'amalat) ซึ่งมีความหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ นอกจากนี้พบว่าแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหรือความสัมพันธ์ระหว่างรัฐอยู่ในส่วนของกฎหมายอิสลาม หรือ ชะรีอะฮ์ (Shari'a) ที่เรียกว่า สียาร์ (Siyar) ซึ่งเกี่ยวพันรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมและผู้ที่มีไม่มุสลิม (Bsoul, 2007)

ดังนั้นเมื่อต้องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในทัศนะของอิสลาม จึงต้องกลับไปใช้แหล่งความรู้ที่สำคัญ คือ กฎหมายอิสลาม ที่มีรากฐานอ้างอิงมาจากคัมภีร์กุรอ่าน (Quran) และ แบบแผนปฏิบัติของท่านศาสนทูตมุฮัมมัด หรือ สุนนะฮ์ (Sunnah) โดยดูไปที่ฟิกห์ (Fiqh) หรือ นิติศาสตร์อิสลาม (Islamic jurisprudence) ในหมวดที่กล่าวถึง หลักการเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สาเหตุที่เมื่อต้องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกลับต้องพิจารณาหลักการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เพราะนักวิชาการมุสลิมมองว่าความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นแค่ส่วนขยายของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Hassan, 2007)

อย่างไรก็ตามก็มีผู้เข้าใจคลาดเคลื่อนโดยให้น้ำหนักของกฎหมายอิสลาม (ชะรีอะฮ์) ไว้เทียบเท่ากับอิสลาม และเข้าใจว่าทั้งสองสิ่งคือสิ่งเดียวกัน ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว ชะรีอะฮ์เป็นการประมวลความรู้ความเข้าใจของนักคิด ผู้รู้มุสลิมในยุคแรก ๆ ที่มีต่อคัมภีร์อัลกุรอ่านและสุนนะฮ์ (An-Naim, 1987) ดังนั้นจะพบว่ามีการตีความกฎหมายอิสลามและมีการพิจารณาบริบทประกอบการวินิจฉัย ซึ่งเรียกความพยายามในการวิเคราะห์และวินิจฉัยหลักฐานต่าง ๆ ว่าอิติฮาด (Ijtihad) (Ismail Ali, 2009) รวมทั้งใช้การปรึกษาหารือร่วมกันที่เรียกว่า ชูรอ (shura) เมื่อมีปัญหาที่ไม่สามารถค้นพบแนวทางได้จากกุรอ่านและสุนนะฮ์ ซึ่งแนวทางดังกล่าวเป็นความยืดหยุ่นที่มีขึ้นเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาย่างเหมาะสมกับบริบทของเวลาและสถานที่

อย่างไรก็ดีแนวทางดังกล่าวนี้ต้องไม่ขัดแย้งกับอัลกุรอานและสุนนะฮ์ (An-Naim, 1987)

นัยสำคัญของความยืดหยุ่นและการเปิดช่องให้นิพนธ์นั้นได้ก่อให้เกิดการตีความ การตัดสินที่สอดคล้องกับสภาพบริบทของพื้นที่ และเวลาที่ไม่ขัดแย้งกับอัลกุรอานและสุนนะฮ์ ดังจะเห็นได้ถึงความยืดหยุ่นดังกล่าวนำไปสู่การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐมุสลิมและไม่ใช่มุสลิมของนักวิชาการที่แสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกันซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป อย่างไรก็ตามเพื่อความเข้าใจแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในอิสลาม จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจหลักคุณธรรมพื้นฐานหรือแนวคิดหลักของมุสลิมเสียก่อน

### **หลักคุณธรรมพื้นฐานของมุสลิม: จุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์**

อิสลามเป็นศาสนาที่ไม่มีได้แบ่งแยกเรื่องทางโลกและเรื่องทางธรรมออกจากกัน (secular) ดังเช่นความเชื่อหรือศาสนาอื่น ๆ ที่มักแยกเรื่องทางโลกเช่น การเมือง สังคม เศรษฐกิจ ออกจากเรื่องของศาสนา ดังนั้นในทุก ๆ มิติของการดำเนินชีวิตของมุสลิมจึงเกี่ยวพันกับอิสลาม ตั้งแต่ตื่นนอนจนถึงเข้านอน ดังที่นักวิชาการมุสลิม เช่น อบุล อะลา เมาดูดี ได้กล่าวถึงอิสลามในฐานะหลักแห่งการดำเนินชีวิต (a way of life) หรือ ดิน (Din) ซึ่งมีใช้เป็นแค่เพียงศาสนา (religion) ตามแนวคิดตะวันตกที่มองศาสนาว่าเป็นแต่เพียงจุดรวมของความคิดความเชื่อ พิธีกรรมและความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ (Mawdudi, n.d. อ้างใน Lerman, 1981) แต่สำหรับมุสลิม อิสลามเป็นมากกว่าศาสนา เพราะอิสลามคือรูปแบบการดำเนินชีวิต ที่ซึ่งระบบความคิดและความเชื่อสำคัญของอิสลามได้เข้ามาเกี่ยวข้องลึกทอเข้ากับการดำเนินชีวิต

ความเชื่อที่สำคัญ ๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานซึ่งจะนำไปสู่ความสัมพันธ์ต่อกันในระดับปัจเจกชนและในระดับชุมชนและรัฐ ประกอบด้วย เตาฮีด (Tawheed) หรือการให้เอกภาพแก่อัลลอฮ์ พระเจ้าเพียงหนึ่งเดียว ไม่มีการเคารพสักการะใด ๆ แก่

บุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือสิ่งอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ ซึ่งรูปแบบการประพฤติปฏิบัติของมุสลิมในเรื่องต่าง ๆ มีตัวอย่างมาจากการปฏิบัติของศาสนทูตคือ ศาสนทูตมุฮัมมัด (ช.ล.) และคัมภีร์อัลกุรอาน

จากการมีแกนกลางความเชื่อว่าอัลลอฮ์ทรงเป็นพระเจ้าหนึ่งเดียวและท่านศาสนทูตมุฮัมมัดเป็นแบบอย่างของการปฏิบัติในด้านต่าง ๆ แนวความคิดที่สำคัญอีกประการที่เป็นผลจากความเชื่อหลักคือ ความเชื่อว่ามีมนุษย์เป็นตัวแทนของอัลลอฮ์บนโลกหรือ เคาะลีฟะฮ์ (Khalifah) การเป็นตัวแทนทำให้มนุษย์ทำในสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงใช้และไม่ทำในสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงห้าม ซึ่งในฐานะตัวแทนของพระเจ้านั้นมนุษย์นั้นมีอิสระที่จะทำอะไรก็ได้แต่ยังคงต้องรับผิดชอบผลของการกระทำของตนและต้องไม่นำความเสียหายมาสู่แผ่นดิน ซึ่งความรับผิดชอบของมนุษย์ดังกล่าวคือการอิบาดะฮ์ (Ibadah) หรือการปฏิบัติและการเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ ซึ่งมีใช้เพียงแค่การปฏิบัติศาสนกิจโดยทั่วไป หากแต่รวมถึงการเชื่อฟังคำสั่งใช้และคำสั่งห้ามของอัลลอฮ์เพื่อเป้าหมายเดียวคือ ความพึงพอใจของอัลลอฮ์ ตัวอย่างที่เห็นเป็นรูปธรรมของคำสั่งใช้และคำสั่งห้าม เช่น การส่งเสริมให้ทำดีกับเพื่อนบ้าน หรือคำสั่งห้ามการโกงตาชั่งหรือการตวง เป็นต้น เหล่านี้จะเห็นได้ว่า มนุษย์ในฐานะเคาะลีฟะฮ์ของอัลลอฮ์มีพันธะความรับผิดชอบในการอิบาดะฮ์ต่ออัลลอฮ์ ทั้งในเรื่องที่เป็นศาสนกิจและเรื่องทั่วไปในการดำเนินชีวิต

จากความเชื่อที่เป็นพื้นฐานที่มุสลิมในฐานะปัจเจกชนมีแล้ว ยังมีความเชื่อบางอย่างที่มีลักษณะเชื่อมโยงข้ามพรมแดนรัฐนั่นคือ แนวความคิดในการเป็นประชาชาติอิสลาม หรือที่เรียกว่า อุมมะฮ์ (Ummah) ซึ่งเป็นแนวความคิดที่เชื่อว่ามุสลิมไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติใด สีผิวใด หรือเกิดในรัฐใด มีความเชื่อมโยงและหลอมรวมกันภายใต้สิ่งเดียวกันและเท่าเทียมกันนั่นคือ อิสลาม การศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียวคือ อัลลอฮ์ ดังนั้นแนวความคิดอุมมะฮ์จึงไม่ให้ความสำคัญกับชาตินิยมหรือเชื้อ

ชาตินิยมรวมถึงเผ่าพันธุ์นิยม แต่ให้ความสำคัญกับการศรัทธามั่นในอัลลอฮ์ ซึ่งเชื่อมโยงไปสู่แนวคิดที่ว่า มุสลิมทุกคนเป็นพี่น้องกัน (brotherhood) มีหน้าที่ช่วยเหลือกันและกัน นักวิชาการมุสลิมทางรัฐศาสตร์อย่าง अबดุลรอซิด โมเทน (AbdulRashid Moten) จึงได้ให้ความสำคัญกับแนวคิดประชาชาติอิสลาม หรือ อุมมะฮ์ว่า “การเป็นส่วนหนึ่งของประชาชาติอิสลามเป็นศูนย์กลางของการเป็นมุสลิม” (Moten, 1996) ดังนั้นจากความคิดดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ในทางวิธีคิดสำหรับมุสลิมแล้ว ปัญหาผู้ลี้ภัยชาวโรฮิงญา ชาวอุยกูร์เอง หรือปัญหาผู้อพยพชาวปาเลสไตน์ก็ดี จึงมิใช่ปัญหาเฉพาะของชนชาติใด หรือของรัฐใดรัฐหนึ่ง แต่เป็นสิ่งที่มุสลิมในฐานะพี่น้องร่วมประชาชาติเดียวกัน ต้องช่วยเหลือกัน โดยมีได้คำนึงถึงเส้นแบ่งพรมแดนรัฐชาติที่เกิดขึ้นในภายหลัง

ทั้งนี้ หากมองในมุมมองของนักรัฐศาสตร์ในมิติของทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแล้ว แนวคิดอุมมะฮ์ในอิสลามที่ให้ความสำคัญกับความเป็นสากลนิยมและความหลากหลายที่ครอบคลุมความเป็นชุมชนในระดับโลกนั้น มีส่วนที่คล้ายคลึงหรือทับซ้อนกับแนวคิดพหุนิยม (Pluralism) แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ (Globalization) (Mandaville, 2001) และแนวคิด Cosmopolitanism (สากลนิยม หรือหลากหลายนิยม) (Anusorn, 2006) ซึ่งเน้นความเป็นสากลนิยม คตินิยมสากล หรือความเป็นพลเมืองโลก มากกว่าการดำเนินความสัมพันธ์ของผู้คนในโลกโดยจำกัดอยู่ภายใต้การเน้นรัฐ (state centrism)

## ประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในอิสลาม: นครมะดีนะห์ รัฐต้นแบบ

แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์อิสลาม โดยมีเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ของอิสลามในยุคแรกที่เป็นต้นแบบแนวทางในการปฏิบัติทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเหตุการณ์สำคัญที่เป็นต้นแบบใน

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐในภายหลังคือ เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์อิสลามที่ ท่านศาสนทูตมุฮัมมัดได้มีการทำข้อตกลงและสนธิสัญญาต่าง ๆ กับชนชาวมะดีนะฮ์ รวมถึงกับชาวยิวและชาวคริสเตียนในคาบสมุทรอาหรับในสมัยนั้นในราว ค.ศ 623-624 การมีหลักฐานการแต่งตั้งตัวแทน (ทูต) ไปยังอาณาจักรต่าง ๆ เช่น อับซิเนีย ไบเซนไทน์ อียิปต์ และเปอร์เซีย ที่แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติทางการทูตของอิสลามในยุคต้น ๆ (Piscatori, 2015) การมีความสัมพันธ์กับรัฐอื่น ๆ ที่มีใช้รัฐของมุสลิม รวมถึงการกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในการทำสงคราม เหล่านี้ต่างเป็นหลักฐานที่แสดงถึงการมีอยู่ของแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในอิสลามผ่านการปฏิบัติจากศาสนทูตมุฮัมมัดมาจวบจนรุ่นหลัง

ศาสนทูตมุฮัมมัดเกิดในนครมักกะฮ์ ซึ่งเป็นเมืองการค้าในคาบสมุทรอาระเบีย (ในปัจจุบันอยู่ในประเทศซาอุดีอาระเบีย) ในราวปี ค.ศ. 570 และได้รับการแต่งตั้งเป็นศาสนทูตจากพระเจ้าในราว ค.ศ. 610 ท่ามกลางการเป็นปฏิปักษ์และความพยายามลอบสังหารจากชาวมักกะฮ์ซึ่งในขณะนั้นยังมิได้เป็นมุสลิมหลายครั้ง จนในที่สุดศาสนทูตมุฮัมมัดและมุสลิมจำนวนหนึ่งจึงอพยพไปยังนครมะดีนะฮ์ ซึ่งเป็นเมืองหนึ่งทางตะวันตกในคาบสมุทรอาระเบียในปี ค.ศ. 622

มะดีนะฮ์ในขณะนั้นเป็นเมืองที่มีความหลากหลายของกลุ่มชนและศาสนา แม้จะมีมุสลิมเป็นประชากรอยู่ในเมืองนั้นส่วนหนึ่งแต่ในนครมะดีนะฮ์ในขณะนั้นก็มีทั้งชุมชนชาวยิว ชาวคริสเตียน และชุมชนชาวอาหรับที่มีใช้มุสลิม ในระยะแรกเมื่อท่านศาสนทูตมุฮัมมัดและมุสลิมที่อพยพจากมักกะฮ์ไปยังมะดีนะฮ์นั้น มีมุสลิมในเมืองมะดีนะฮ์เพียงไม่กี่คน ถึงแม้ท่านศาสนทูตมุฮัมมัดและมุสลิมจากมักกะฮ์จะได้รวมกลุ่มกับมุสลิมในเมืองมะดีนะฮ์แล้วก็ยังมีสัดส่วนจำนวนที่น้อยกว่ากลุ่มชนอื่น ๆ ในนครมะดีนะฮ์ แต่ในเวลาต่อมาผู้คนได้ศรัทธาในอิสลามเพิ่มมากขึ้นจนทำให้ชุมชนมุสลิมขยายตัวและสามารถจัดตั้งเป็นรัฐอิสลาม (Islamic state) ขึ้นในที่สุด

ในระยะนี้เองที่มีการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมและกลุ่มชนที่ไม่ใช่มุสลิมที่เป็นชนกลุ่มน้อยด้วยการทำสนธิสัญญา (treaties) มีการทำสนธิสัญญากับชุมชนชาวยิว และสนธิสัญญาที่คล้ายคลึงกันก็ได้ทำกับชาวคริสเตียน ซึ่งเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่กลายมาเป็นพื้นฐานการประกันฐานะของผู้ที่อยู่ในพันธะสัญญาที่จะได้รับการประกันความปลอดภัย (protected people /ahl al-Dhimma หรือ Dhimmi) ในรัฐอิสลาม ซึ่งรัฐอิสลามต้องให้ความคุ้มครองรวมถึงรักษาความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินอันหมายรวมถึงศาสนสถานของชนกลุ่มน้อยเหล่านี้

ในขณะเดียวกันในประวัติศาสตร์อิสลามของนครรัฐอิสลามมะดีนะห์ นอกจากการทำสนธิสัญญากับชนกลุ่มน้อยภายในนครรัฐแล้ว ยังได้มีการทำสนธิสัญญากับเพื่อนบ้านซึ่งมิใช่รัฐมุสลิม และมีการทำสนธิสัญญากับรัฐมหาอำนาจภายนอกเช่น เปอร์เซีย และโรมันในขณะนั้นด้วย ซึ่งต่อมาได้กลายมาเป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างรัฐให้มุสลิมในภายหลังและเทียบได้กับกฎหมายระหว่างประเทศในปัจจุบัน (An Na-im, 1987)

ในทัศนะของนักวิชาการมุสลิม ระบบการเมืองที่ถูกจัดตั้งขึ้นที่เมืองมะดีนะห์ถือเป็นต้นแบบสำหรับสังคมมุสลิมที่จะนำไปใช้และปฏิบัติตาม (Moten, 1996) หรือเป็นรัฐอิสลาม (Islamic state) ที่สมบูรณ์ที่สุด ดังนั้นรัฐอิสลามมะดีนะห์จึงถือเป็นต้นแบบในการดำเนินและจัดการบริหารรัฐรวมถึงการดำเนินความสัมพันธ์กับรัฐอื่น ๆ ที่ถือเป็นรัฐในอุดมคติที่มุสลิมต้องการเลียนแบบ และมักมีการกล่าวอ้างจากกลุ่มต่าง ๆ อยู่เสมอเกี่ยวกับแนวคิดรัฐอิสลาม อาทิ การปฏิวัติอิหร่านในปี ค.ศ. 1979 หรือ ในปี ค.ศ. 2014 ความพยายามจัดตั้ง“รัฐอิสลาม” ในบริเวณพรมแดนอิรักและซีเรีย ของกลุ่มไอซิส (ISIS) เป็นต้น

**ดาร์ลุอิสลาม ดาร์ลุฮับบ์ ดาร์ลุซุลห์: ประเภทของดินแดนในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ**

การมีมะดินะฮ์เป็นต้นแบบทำให้ทฤษฎีการศึกษาแบบการจัดการและการดำเนินความสัมพันธ์ของมะดินะฮ์กับชุมชนอื่นๆ ที่มีมุสลิมและกับรัฐอื่นๆ โดยรอบทั้งที่เป็นมหาอำนาจและไม่ใช่มหาอำนาจในขณะนั้น จากการศึกษาทำให้นักนิติศาสตร์อิสลามแบ่งโลกและประเภทของดินแดนหรือรัฐออกเป็นสองถึงสามประเภท และจากประเภทของดินแดนดังกล่าวจะเป็นพื้นฐานในการมีความสัมพันธ์ระหว่างกันในแง่ของสงครามหรือสันติภาพ

การแบ่งประเภทของรัฐและดินแดนในโลกเป็นการกำหนดและให้นิยามโดยนักนิติศาสตร์อิสลามซึ่งพบว่าการแบ่งประเภทของรัฐและความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่ได้ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอานหรือในแบบอย่างการปฏิบัติของศาสนทูตมุฮัมมัด (สุนนะฮ์) นักนิติศาสตร์อิสลามได้ใช้วิธีพินิจพิจารณาหรือการอิงติยาต (International Union of Muslim Scholars, 2015) ดังนั้นจึงพบว่ามีการให้ทัศนะไว้หลากหลาย และสามารถอภิปรายได้ตามกาลสมัย

อย่างไรก็ดี รัฐหรือดินแดนในโลกที่นักนิติศาสตร์อิสลามได้แบ่งประเภทและกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างกันที่สำคัญประกอบด้วย รัฐหรือดินแดนแห่งสันติ หรือ ดารุลอิสลาม (Dar al-Islam, the territory of Islam), รัฐหรือดินแดนแห่งสงคราม หรือ ดารุลฮัรบ (Dar al-Harb, the territory of war) และ รัฐหรือดินแดนแห่งสนธิสัญญา หรือ ดารุลซุลฮ์ (Dar al-Sulh, หรือ บางครั้งเรียกว่า Dar al-Ahd, the territory of treaty)

นักนิติศาสตร์อิสลามได้แสดงทัศนะที่แตกต่างกันในการแบ่งประเภทของรัฐต่าง ๆ ในโลก เช่น อบูฮานีฟะห์ (Abu Hanifah) ผู้นำในสำนักคิดฮานาฟี (มัซฮับฮานาฟี-ซึ่งเป็นสำนักคิดที่ได้รับการปฏิบัติอย่างแพร่หลายในบริเวณประเทศอินเดีย ปากีสถาน บังกลาเทศ ซีเรีย อิรัก และบางประเทศในยุโรป) ได้แบ่งรัฐหรือดินแดนออกเป็นสองส่วน (two parts) ในขณะที่อิหม่ามชาฟีอี (Imam Shafi-i) ผู้นำในสำนัก

คิดหาฟิอีย์ (มัชฮับชาฟีอี ซึ่งเป็นสำนักคิดที่ได้รับปฏิบัติอย่างแพร่หลายในมุสลิมในบริเวณประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น กัมพูชา ไทย มาเลเซีย บรูไน อินโดนีเซีย รวมทั้งบางส่วนในแถบตะวันออกกลาง เช่น เยเมน) มีทัศนะว่าโลกนั้นเป็นหนึ่งเดียว (one part) (Abo Kazleh, 2006) และได้เพิ่มดินแดนหรือรัฐแห่งสนธิสัญญาเข้ามาอีกประเภท จากทัศนะการแบ่งประเภทของดินแดนดังกล่าวนำมาซึ่งรูปแบบความสัมพันธ์ว่าจะมีความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างรัฐในรูปแบบใด ระหว่างแนวคิดความสัมพันธ์บนพื้นฐานของสงคราม หรือ แนวคิดความสัมพันธ์บนพื้นฐานของสันติภาพ

### ดาร์อุลอิสลาม หรือ ดินแดนแห่งสันติ

ดาร์อุลอิสลาม หรือ ดินแดนแห่งสันติ (Dar al-Islam/ the territory of Islam) เป็นดินแดนประเภทแรกที่นักนิติศาสตร์อิสลามได้ให้ทัศนะไว้ ดาร์อุลอิสลามคือประเทศที่อำนาจการปกครองเป็นของมุสลิม โดยสามารถใช้กฎหมายของอิสลามและสามารถปฏิบัติตามบทบัญญัติของศาสนาได้ ประชาชนที่อยู่ในดินแดนนี้อาจเป็นมุสลิมหรือมิใช่มุสลิมก็ได้ (al Zuhili, 2005) ในทัศนะของซัยยิด กุฎบุนั้น นอกจากเป็นดินแดนที่หลักแห่งความศรัทธาและกฎหมายของอัลลอฮุมีอำนาจสูงสุดแล้ว ดินแดนนี้มิใช่ดินแดนที่จะมีเฉพาะมุสลิมเท่านั้น แต่ยังรวมคนที่มิใช่มุสลิมที่ยินดีและยอมรับกฎหมายชารีอะฮ์เข้าไว้ด้วย ดังที่ซัยยิด กุฎบ์ให้ความเห็นว่า “...(ดาร์อุลอิสลาม) เป็นร่มเงาที่ใช้พักพิงสำหรับผู้ใดก็ตามที่ยอมรับ ชะรีอะฮ์เป็นกฎหมายในการปกครองรัฐ ซึ่งรวมทั้งพวกซิมมี (กลุ่มคนที่มิใช่มุสลิมแต่ยอมรับที่จะอยู่ภายใต้การใช้กฎหมายอิสลามในรัฐ) ด้วย” (Qutb, 1981) โดยรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐคือ สันติภาพ

อย่างไรก็ดีในทัศนะของอบู ฮานีฟะนั้นั้น เงื่อนไขสำคัญของการเป็นดาร์อุลอิสลามคือ รูปแบบของการปกครองที่จะต้องใช้กฎหมายอิสลามเท่านั้น ซึ่งแม้ในรัฐหรือดินแดนใดก็ตามแม้จะเป็นดินแดนของมุสลิมแต่ไม่ได้ปกครองโดยกฎหมาย

อิสลาม ก็อาจนับว่าเป็นดาร์ลุอิสลามหรือดินแดนแห่งสันติได้ หรือแม้จะมีผู้ปกครองเป็นมุสลิมแต่ชีวิตและทรัพย์สินรวมถึงความศรัทธาของมุสลิมไม่ปลอดภัยก็ไม่อาจนับเป็นดาร์ลุอิสลามได้เช่นกัน ในทางกลับกันหากในรัฐหรือดินแดนอื่นที่ประชาชนมุสลิมเป็นเพียงชนกลุ่มน้อยแต่สามารถใช้กฎหมายอิสลามได้ก็สามารถนับได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของดาร์ลุอิสลามหรือดินแดนแห่งสันติ (Abo-Kazleh, 2006)

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าสิ่งที่เป็นส่วนสำคัญที่จะแบ่งแยกประเภทการเป็นดาร์ลุอิสลามหรือดินแดนแห่งสันติออกจากดินแดนอื่น ๆ คือ การใช้กฎหมายอิสลามดังจะเห็นได้ว่าดาร์ลุอิสลามคือดินแดนใดก็ตามที่มุสลิมสามารถดำรงชีวิตและมีทรัพย์สินได้อย่างปลอดภัยและสามารถปฏิบัติตามศาสนาได้ และความสัมพันธระหว่างประเทศของรัฐเหล่านี้คือ สันติภาพ (Abo-Kazleh, 2006)

### **ดินแดนแห่งสงคราม หรือ ดาร์ลุฮาร์บ์**

ดินแดนแห่งสงคราม หรือดาร์ลุฮาร์บ์ (Dar al-Harb/ the territory of war) เป็นคำที่นำมาใช้เป็นครั้งแรกโดยอูษานีฟะฮ์ ในนิติศาสตร์อิสลามของสำนักคิดฮานาฟี (Fiqh Hanafi) (Abo-Kazleh, 2006) ซึ่งอูษานีฟะฮ์เองได้อธิบายลักษณะของดาร์ลุฮาร์บ์หรือ ดินแดนแห่งสงครามว่าเป็นดินแดนที่ต้องประกอบด้วยเงื่อนไข 3 ประการ คือ 1) มีการฝึกฝั้ หมกมุ่นในพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนหลักการอิสลามโดยเสรี เช่น ฝักใฝ่ในเรื่องโสเภณี การพนัน เป็นต้น 2) มีพรมแดนติดต่อกับดาร์ลุอิสลามและมีท่าทีหรือพฤติกรรมที่ถือว่า จะโจมตีดาร์ลุอิสลามได้ทุกขณะ หรือมีการปิดกั้นทางสัญจรมิให้มุสลิมใช้ผ่าน 3) ภายในรัฐนั้น ๆ มุสลิมหรือผู้อยู่ใต้ปกครอง ไม่อาจอยู่ได้อย่างปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (Abu Zahra, 2006)

ในขณะที่ สันติภาพเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างดาร์ลุอิสลามหรือดินแดนแห่งสันติ แต่สำหรับดาร์ลุฮาร์บ์ หรือดินแดนแห่งสงคราม กลับมีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิง โดยจะถือว่าสงครามคือรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างดินแดน

นอกจากนี้ยังถือว่าความสัมพันธ์ระหว่างกันในลักษณะที่เป็นสงครามหรือการต่อสู้ที่ถาวร (a permanent state of warfare) (Khadduri, 1955)

อย่างไรก็ดีถึงแม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างดาร์ลุอิสลามกับดาร์ลุฮ์รับนั้น จะอยู่บนพื้นฐานของสงครามที่ถาวร แต่ไม่ได้หมายความว่า เป็นการสู้รบกันอย่างต่อเนื่องหรือตลอดเวลา (Khadduri, 1955) ความสัมพันธ์ยังมีได้ด้วยวิธีที่ไม่รุนแรง ซึ่งนักวิชาการได้อธิบายลักษณะความสัมพันธ์ประเภทนี้ว่า ถึงแม้รูปแบบความสัมพันธ์จะเป็นแนวคิดที่อยู่ในสถานะรัฐแห่งสงครามถาวร แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ความสัมพันธ์กับศัตรูจะต้องมีความขัดแย้งที่รุนแรงตลอดไปหรือมีการต่อสู้กันตลอดเวลา (Khadduri, 1955) ในทัศนะของนักนิติศาสตร์อิสลามมองว่า การเตรียมตัวที่จะรบ หรือ การเตรียมความพร้อมทางการทหารถือได้ว่าเป็นการเติมเต็มข้อบังคับของสถานะในการมีความสัมพันธ์ในฐานะรัฐแห่งสงครามถาวร โดยที่รัฐไม่เพียงมีการเตรียมความพร้อมทางทหารเพื่อป้องกันการโจมตีจากรัฐศัตรู แต่รัฐต้องพร้อมใช้กองกำลังเพื่อการป้องปรามรัฐศัตรูได้ด้วยเช่นกัน (Khadduri, 1955) ซึ่งเชค มุฮัมมัด อัลอะมิน อัชชังกีญี นักวิชาการร่วมสมัยได้ชี้แจงว่าการเตรียมความพร้อมเพื่อกดดันและปราบปรามเป็นหนึ่งในสองข้อพื้นฐานในการบริหารจัดการการเมืองภายนอก ที่ได้ชี้แจงไว้ในกูรอาณ (Al-Shanqette, 2009) ดังหลักฐานสำคัญที่นักวิชาการได้ใช้ประกอบคือ โองการคัมกีร์อัลกูรอาณ ความว่า

“และพวกเจ้าจงจัดเตรียมกำลังไว้สำหรับป้องกัน  
เท่าที่พวกเจ้าสามารถ อันได้แก่กำลังอย่างหนึ่ง  
อย่างใด และการผูกมัดไว้ เพื่อเป็นการสร้างความ  
หวาดหวั่นให้กับศัตรูของอัลลอฮ์และศัตรูของพวก  
เจ้า” [8: 60]

## ดาร์ลุซุลห์ หรือ ดินแดนแห่งสนธิสัญญา

นอกจากดาร์ลุอิสลามและดาร์ลุฮ์รับ ที่นักวิชาการได้จัดแบ่งประเภทของดินแดนในโลกแล้ว อิหม่ามชาฟีอียังได้พูดถึง กลุ่มชนที่ไม่ใช่มุสลิมแต่ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของดาร์ลุอิสลาม นั่นคือ อะลุซซุลห์ (Ahl al-Sulh) (Bsoul, 2007) ดาร์ลุซุลห์ (Dar al-Sulh) หรือ ดินแดนแห่งสนธิสัญญา (the territory of treaty) ในทัศนะของอิหม่ามชาฟีอี ดาร์ลุซุลห์ หรือ ดินแดนแห่งสนธิสัญญาคือ ดินแดนที่มีได้เป็นดินแดนของมุสลิมแต่มีความเกี่ยวข้องกับมุสลิมจากการทำข้อตกลง สนธิสัญญา (Abusulayman, 1993)

อย่างไรก็ดีจะพบว่าดินแดนประเภทนี้มีการเรียกและใช้ศัพท์ที่หลากหลายบ้างก็เรียกว่า ดาร์ลุอะฮ์ดี (Ahd) หรือ มุฮาดานะฮ์ (Muhadanah) (Abdou Selim, 2015) แม้จะมีการเรียกที่หลากหลายแต่หมายถึงดินแดนที่มีสนธิสัญญาร่วมกันกับดินแดนมุสลิม ซึ่งอาจเป็นสนธิสัญญาทางการค้า ข้อตกลงทางการเมือง การทำข้อตกลงหยุดยิงในระยะยาวกับมุสลิม หรือสนธิสัญญาประนีประนอมระหว่างกัน เป็นต้น ดังนั้นรูปแบบความสัมพันธ์ที่มีกับดินแดนเหล่านี้ซึ่งมีข้อตกลง สนธิสัญญาร่วมกันจะปรากฏรูปแบบความสัมพันธ์แบบมิตรไมตรีและสันติภาพ มิใช่สงคราม

ลักษณะของดินแดนในประเภทนี้มีตัวอย่างในประวัติศาสตร์อิสลามให้เห็น เช่นดินแดนที่เป็นกลางอย่าง อิบิซิเนีย นูเบีย หรือ ไชปรัส (Al Zuhili, 2005) ซึ่งหากเป็นรูปแบบในปัจจุบัน ตัวอย่างของรัฐหรือดินแดนที่อยู่ในประเภทนี้คือ รัฐสมาชิกของสหประชาชาติที่มีใช้รัฐมุสลิม แต่มีองค์การสหประชาชาติ (United Nations – UN) เป็นเวทีสำคัญให้รัฐได้ผูกพันกันด้วยสนธิสัญญาและความร่วมมือต่าง ๆ ในทัศนะของนักวิชาการ โดยเฉพาะ มุฮัมมัด อูรู ชะฮ์เราะฮ์ (Muhammad Abu Zahra) จึงจัดประเภทรัฐสมาชิกที่มีใช้มุสลิมในองค์การสหประชาชาติ เป็น

ดินแดนแห่งสนธิสัญญา มิใช่ดินแดนแห่งสงครามหรือ ดารุลฮัรบ (Abdou Selim, 2015) ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจะอยู่บนพื้นฐานแนวคิดสันติภาพ

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า หากยึดตามแนวคิดของนักวิชาการมุสลิมร่วมสมัยอย่าง มุฮัมมัด อิบู ชะห์เราะฮ์แล้วความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของรัฐในปัจจุบันจะอยู่ในรูปแบบความสัมพันธ์บนพื้นฐานของสันติภาพโดยอาศัยหลักฐานการวินิจฉัยดีความจากการมีความสัมพันธ์ต่อกันในรูปแบบความร่วมมือ สนธิสัญญาต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจการค้า การเมือง และการต่างประเทศในฐานะประเทศสมาชิกขององค์การสหประชาชาติที่มีการติดต่อสัมพันธ์กันในด้านต่าง ๆ อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์พื้นฐานระหว่างรัฐจะปรากฏในรูปแบบสันติภาพและมิตรไมตรี แต่อิสลามก็ได้ห้ามรัฐจากการทำสงคราม หากแต่การดำเนินความสัมพันธ์ด้วยวิธีการสงครามนั้นอิสลามมีข้อจำกัดและข้อกำหนดที่เคร่งครัดดังมีรายละเอียดในตอนต่อไป

### สงครามและสันติภาพ

แนวคิดสงครามและสันติภาพในทัศนะอิสลามนั้นได้รับการพูดถึงอย่างกว้างขวาง อีกทั้งเป็นรูปแบบในการกำกับความสัมพันธ์ของรัฐในระบบระหว่างประเทศโดยเฉพาะแนวคิดสงครามที่นักวิชาการนิติศาสตร์อิสลามได้มีทัศนะบ่งชี้ว่าเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่าง ดารุลอิสลามกับดาร์ุลฮัรบ แต่อย่างไรก็ดีจะพบว่า นักนิติศาสตร์อิสลามได้เห็นพ้องกันว่า อิสลามได้กำหนดกฎเกณฑ์ข้อบังคับและกฎเกณฑ์เกี่ยวกับสงครามไว้อย่างรัดกุม ทั้งในแง่เงื่อนไขหรือสาเหตุของสงคราม รวมทั้งกฎเกณฑ์ข้อบังคับในการทำสงคราม ในส่วนนี้จะได้พูดถึงแนวคิดสงครามและสันติภาพในทัศนะอิสลามซึ่งมีความสำคัญ

โดยหลักการอิสลามได้กำหนดสาเหตุของการทำสงครามไว้อย่างชัดเจนด้วยเงื่อนไขดังนี้ 1) เพื่อปกป้องการรุกราน 2) เพื่อช่วยเหลือผู้ถูกอธรรม และ 3) เพื่อป้องกันตัวและต่อต้านการโจมตีดินแดนของมุสลิม (Al Zuhili, 2005)

รูปแบบความสัมพันธ์ที่มีระหว่างดินแดนแห่งสันติ คือ สันติภาพ นักวิชาการมุสลิมได้มองว่า สันติภาพเป็นความสัมพันธ์พื้นฐานระหว่างมนุษย์ โดยมีหลักการพื้นฐานที่วางระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างชนชาติต่าง ๆ คือการให้เกียรติ และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (As-Sibaa'ie, 2010)

นอกจากอิสลามได้ระบุเงื่อนไขของการทำสงครามอย่างแน่ชัดแล้ว อิสลามยังได้วางกฎเกณฑ์และข้อบังคับในการทำสงครามอย่างเข้มงวด ดังมีกฎเกณฑ์ที่เป็นรูปแบบปฏิบัติดังนี้ 1) ไม่มีการโจมตีเป้าหมายที่ไม่ใช่เป้าหมายทางทหาร ซึ่งไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสงครามไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของการกระทำ ความคิดเห็น การวางแผน หรือ เสบียง 2) ห้ามทำลายทรัพย์สิน เว้นแต่มีความจำเป็นทางการทหาร เช่น ทรัพย์สินดังกล่าวเป็นปัจจัยสนับสนุนสงคราม 3) หลักคุณธรรมและมนุษยธรรมต้องได้รับการยึดถือปฏิบัติตลอดระยะเวลาระหว่างทำสงครามและภายหลังสงคราม (Al Zuhili, 2005)

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ในทัศนะของอิสลามแล้วไม่มีเงื่อนไขใดที่อนุญาตให้มีการก่อสงครามด้วยเหตุผลของการช่วงชิงดินแดน หรือ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากประเทศหนึ่งประเทศใด หรือ เข้ายึดครองทรัพย์สิน หรือทำลายศักดิ์ศรีของมนุษย์ ยิ่งไปกว่านั้น ไฟของสงครามจะไม่ถูกบังเกิดขึ้น ด้วยข้ออ้างของการบีบบังคับชนกลุ่มหนึ่ง กลุ่มใดให้หันถือศาสนาอิสลาม (Al Zuhili, 2005) กฎเกณฑ์ดังกล่าวนี้บรรดานักวิชาการมุสลิมมีความเห็นเป็นเอกฉันท์ ดังมีหลักฐานในคัมภีร์อัลกุรอาน ที่ระบุว่า

“ไม่มีการบังคับกันในเรื่องเกี่ยวกับศาสนา” [2:256]

“และหากพระเจ้าของเจ้าทรงประสงค์ แน่แน่นอน

ผู้ที่อยู่ในแผ่นดินทั้งมวลจะศรัทธา เจ้าจะบังคับ

มวลชนจนกว่าพวกเขาจะเป็นผู้ศรัทธากระนั้น

หรือ” [10:99]

ตัวอย่างในประวัติศาสตร์อิสลามหลายเหตุการณ์ที่ได้รับการบ่งชี้ถึงความเอาใจใส่และการปฏิบัติตามคำสั่งใช้และคำสั่งห้ามของศาสนาที่เกี่ยวพันกับการทำสงคราม ดังตัวอย่างของคอลีฟะห์อับบัส ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้นำรัฐอิสลามมะดีนะฮ์ต่อจากท่านศาสนทูตมุฮัมมัด ที่ได้ส่งสาส์นกำชับแจ้งแม่ทัพของตน คือ ยาสิต อิบน์ อับดุลฮาน ว่า “ฉันขอกำชับคำสั่ง 10 ประการดังนี้ อย่าสังหารสตรี เด็ก หรือคนชรา อย่าตัดไม้ผล ห้ามทำลายอาคารบ้านเรือน ห้ามฆ่าฝูงแกะ วัว หรือ อูฐ ยกเว้นเพื่อเป็นอาหาร ห้ามเผาต้นไม้ รวมถึงห้ามขังน้ำให้ต้นไม้ตาย ห้ามขโมยทรัพย์สิน ห้ามหนีทัพ” (Al Zuhili, 2005) กฎเกณฑ์ข้อบังคับในการทำสงครามถูกกำชับเป็นอย่างมาก ทั้งปรากฏในกุรอาน ที่ว่า

“และพวกเจ้าจงต่อสู้ในทางของอัลลอฮ์ต่อบรรดาผู้ที่ทำร้ายพวกเจ้า และจงอย่ารุกราน แท้จริง อัลลอฮ์ไม่ทรงชอบบรรดาผู้รุกราน” [2:190]

ในขณะเดียวกันหากมีความต้องการสันติภาพและการประนีประนอม อิสลามสนับสนุนให้แสวงหาสันติภาพและพยายามให้เกิดการประนีประนอม ดังโองการหนึ่งในกุรอานที่ว่า

“และหากพวกเขาโอนอ่อนมาเพื่อการประนีประนอมแล้ว เจ้าก็จงโอนอ่อนตามเพื่อการนั้นด้วย และจงมอบหมายต่ออัลลอฮ์เถิด” [8:61]  
 “มนุษย์เอ๋ย แท้จริง เราได้ให้กำเนิดเจ้าจากเพศชายและเพศหญิง และได้ทำให้เจ้าเป็นก๊กเป็นเหล่า เพื่อเจ้าจะได้รู้จักกัน...” [49:13]

## จิฮาด (Jihad)

คำว่า จิฮาด (Jihad) นั้น ตามรากศัพท์ภาษาอาหรับมาจากคำว่า jahada หมายถึง การออกแรง, ความพยายามในการใช้พลังของคนหนึ่งคนใดในทางของอัลลอฮ์ ซึ่งหมายถึงการเผยแผ่ความเชื่อและทำให้คำสอนของอัลลอฮ์ ในทัศนะของนักวิชาการมุสลิมส่วนใหญ่เช่น Khadduri เห็นว่า “จิฮาดในความหมายอย่างกว้างมิได้จำเป็นที่จะหมายถึงแต่สงครามหรือการสู้รบเท่านั้น เพราะการพยายามในหนทางของอัลลอฮ์นั้นอาจบรรลุได้ด้วยวิธีการที่สันติเช่นเดียวกับวิธีที่รุนแรง” (Khadduri, 1955)

อย่างไรก็ดีมีการจำแนกการจิฮาดออกเป็น 4 ประเภทสำหรับมุสลิมผู้ศรัทธาในการต่อสู้ ดังนี้ พยายาม 1) ด้วยหัวใจ, 2) ด้วยลิ้น, 3) ด้วยมือ และ 4) ด้วยดาบ ท่านนบีมุฮัมมัดนั้นมองว่าจิฮาดหรือ การต่อสู้ พยายามด้วยหัวใจนั้น สำคัญ อันเนื่องมาจากเกี่ยวข้องกับความพยายามเอาชนะความชั่วร้ายในจิตใจ ในขณะที่จิฮาดในแบบที่สอง (ลิ้น) และแบบที่สาม (มือ) นั้นเป็นการสนับสนุนสิ่งที่ถูกต้องและแก้ไขสิ่งที่ผิด ส่วนจิฮาดในแบบสุดท้าย คือ ด้วยดาบนั้นเทียบเท่ากับการทำสงคราม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการต่อสู้กับผู้ปฏิเสธศรัทธาและศัตรูของความเชื่อ (Khadduri, 1955)

แม้อิสลามมิได้ปฏิเสธการทำสงคราม แต่อิสลามก็ได้กำหนดกฎเกณฑ์ในการทำสงครามอย่างเคร่งครัด รวมถึงอิสลามได้กำหนดเกณฑ์ของผู้ที่จะทำการจิฮาดด้วยการต่อสู้ด้วยเช่นกัน ในการที่จะเป็น คนที่จิฮาดด้วยการต่อสู้ได้นั้น อิสลามได้ระบุเงื่อนไขดังนี้ 1) ต้องเป็นผู้ศรัทธา 2) ต้องเป็นผู้ใหญ่และมีสติสัมปชัญญะ ในกรณีนี้เด็กและคนสติไม่สมบูรณ์จะได้รับการยกเว้นจนกว่าเด็กจะโตเป็นผู้ใหญ่และคนสติไม่สมประกอบจะได้รับการรักษาจนหายเป็นปกติ จึงจะมีสิทธิเข้าร่วมสงครามได้ 3) ต้องเป็นผู้ชาย แต่อย่างไรก็ดีในกรณีที่มีการโจมตีอย่างกระหน่ำหนัผู้หญิงอาจเข้าร่วมในการรบได้ โดยนักนิติศาสตร์อิสลามได้ระบุถึงหน้าที่ที่เกี่ยวข้องโดยอ้อมในสงคราม

โดยเฉพาะการรักษาผู้บาดเจ็บ เป็นต้น 4) ต้องเป็นผู้ที่มีร่างกายแข็งแรง ในกรณีนี้หากมุสลิมที่ต้องการเข้าร่วมแต่ไม่มีความสามารถเนื่องจากสุขภาพก็สามารถช่วยในรูปแบบอื่นๆ เช่น เงิน เป็นต้น 5) ต้องเป็นผู้มีความสามารถทางเศรษฐกิจ คือ ไม่เป็นหนี้และต้องมีกำลังทรัพย์เพียงพอในการดำรงชีพตนและครอบครัว 6) ต้องได้รับอนุญาตจากบิดามารดา ยกเว้นกรณีหากโดนโจมตี 7) ต้องมีเจตนาที่ดีเพื่อศาสนา มิใช่เพื่อทรัพย์สินหรือชื่อเสียง 8) ต้องรับผิดชอบต่อหน้าที่เมื่ออยู่ในสนามรบโดยเฉพาะการถือฟิงผู้บังคับบัญชา (Khadduri, 1955)

ยิ่งไปกว่านั้นการจะประกาศสงครามหรือการใช้การจihadด้วยอาวุธเป็นความรับผิดชอบของรัฐ ไม่ใช่ของปัจเจกชน ซึ่งเป็นความรับผิดชอบของประมุขของรัฐ (Khadduri, 1955) ในทัศนะของนักวิชาการมุสลิมไทย ผศ.ดร.อิสมาอีล ลุดฟี จะปะกียา ได้อธิบายว่า การต่อสู้หรือจihadที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคือ การต่อสู้ด้วยอัลกุรอาน อันหมายถึง การต่อสู้ดิ้นรนในการประกาศสัจธรรมด้วยอัลกุรอาน การนำอัลกุรอานออกเผยแผ่ให้เป็นที่รับรู้ เข้าใจ (Ismail Lutfi Chapakiya, 2015) นับเป็นการต่อสู้ที่ยิ่งใหญ่ หรือ จิฮาดกะบิร ดังโองการหนึ่งของคัมภีร์อัลกุรอานที่ว่า

“ดังนั้น เจ้าอย่าเชื่อฟังพวกปฏิเสธศรัทธา และจงต่อสู้ดิ้นรนกับพวกเขาด้วยมัน (อัลกุรอาน) โดย การต่อสู้ดิ้นรนอันยิ่งใหญ่” [25:52]

อย่างไรก็ตามนักวิชาการมุสลิมเห็นเป็นเสียงเดียวกันว่า หากเมื่อใดก็ตามที่มุสลิมโดนโจมตี การต่อสู้หรือจihad (ด้วยอาวุธ) เป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนรวมทั้งผู้หญิงและเด็ก (Khadduri, 1955)

ดังนั้น สงครามในทัศนะอิสลามแม้มิใช่สิ่งที่เป็นเรื่องปกติ แต่เป็นสิ่งที่อนุญาตหากมีความจำเป็นนอกจากนี้ความแตกต่างทางศาสนาจึงไม่ควรเป็นสาเหตุให้มนุษย์ต้องสู้รบกัน หรือถ่วงละเมิดกันและกัน ในทางกลับกันแล้ว อิสลามกลับส่งเสริม

ให้มีความช่วยเหลือกันในการปฏิบัติสิ่งที่ดีและกวาดล้างสิ่งที่เป็นความชั่วออกไป (As-Sibaa'ie, 2010) นักวิชาการอย่างเช่น Khadduri จึงได้กล่าวเปรียบเทียบการทำสงครามในอิสลามว่าเป็น Just War อันเนื่องจากการจำกัดทั้งสาเหตุและเงื่อนไขของสงคราม รวมถึงมีการกำหนดกฎเกณฑ์ตลอดการทำสงคราม ตั้งแต่ก่อนทำสงคราม ระหว่างสงครามและหลังสงคราม

ในขณะที่สันติภาพในแ่งมุมของอิสลามเป็นกฎระเบียบที่จะต้องถือเป็นหลักสำคัญ แต่อย่างไรก็ดีสงครามก็ยังคงเป็นข้อยกเว้น ที่ต้องเกิดเพราะความจำเป็นหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Qutb, 1984) สิ่งนี้หากใช้แว่นของนักทฤษฎีทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยทั่วไปจะพบว่า แม้แนวคิดที่มุ่งเน้นสันติภาพจะคล้อยคลึงกับแนวคิดของนักอุดมคตินิยม แต่อิสลามก็มีได้ปฏิเสธสงครามและต้องกระทำหากหลีกเลี่ยงไม่ได้ และในขณะเดียวกันต้องมีความพร้อมหากเกิดการโจมตีโดยไม่คาดฝัน รวมทั้งความพร้อมหากต้องใช้การทหารเพื่อป้องกันปราม ในขณะเดียวกันหากมีแนวโน้มการประนีประนอมและหนทางไปสู่สันติภาพแล้ว อิสลามก็สนับสนุนให้พยายามประนีประนอมและแสวงหาสันติภาพ แนวคิดดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่าแม้จะมีความเป็นอุดมคตินิยมแต่ก็มีซึ่งกลืนอายของแนวคิดแบบสัจนิยม

แม้นักวิชาการแนวอนุรักษนิยมโดยเฉพาะในสำนักคิดฮานาฟี จะแบ่งโลกออกเป็นสองส่วนคือ ดารุลอิสลามและดาร์อัลฮิบ และโลกทั้งสองส่วนจะมีความสัมพันธ์กันในลักษณะของสงครามก็ตาม แต่นักวิชาการบางส่วนเช่น อิหม่ามอัชชาฟีอี กลับมีทัศนะในการแบ่งโลกและความสัมพันธ์เป็นแค่หนึ่งส่วนโดยมีความสัมพันธ์ที่อยู่บนพื้นฐานของสันติภาพระหว่างกัน และมองว่าเฉพาะในกรณีฉุกเฉินอันมีสาเหตุมาจากการถูกโจมตีเท่านั้นที่จะสามารถแบ่งโลกเป็นสองส่วนได้ (Abo-Kazleh, 2006)

## บทสรุป

เมื่อพิจารณาโลกในปัจจุบัน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภายหลัง 9/11 อิสลามอาจถูกตีความหมายเทียบเท่ากับการก่อการร้ายเนื่องเพราะ การตีความของมุสลิมบางกลุ่มที่โน้มเอียงไปในทางที่สนับสนุนการใช้กำลัง แต่สาเหตุหลักอื่น ๆ ที่นำไปสู่การก่อการร้ายนั้นกลับถูกมองข้าม เกรแฮม อี. ฟูลเลอร์ อดีตรองประธานข่าวกรอง CIA และศาสตราจารย์เกียรติคุณของมหาวิทยาลัย Simon Fraser ได้แสดงทัศนคติเกี่ยวกับคำถามที่ว่า ถ้าโลกไม่มีอิสลามแล้ว โลกน่าจะสงบสุขขึ้นไหม? โดยฟูลเลอร์มองว่า “อิสลามไม่ได้เป็นต้นเหตุหรือสาเหตุของปัญหาใด ๆ เลย...มันง่ายที่จะปิดตาแล้วชี้ว่าอิสลามเป็นสาเหตุของปัญหา ซึ่งมันง่ายกว่าการที่จะศึกษาผลกระทบที่มาจากมหาอำนาจ” (Fuller, 2008)

ประเด็นตัวอย่างข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การที่จะวิเคราะห์เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เชื่อมโยงกับมุสลิม อิสลาม หรือโลกมุสลิม โดยเฉพาะความเป็นไปในภูมิภาคตะวันออกกลางและปฏิสัมพันธ์ระหว่างอิสลามกับโลกตะวันตก (Islam and the West) นั้น เราไม่สามารถที่จะใช้เพียงแค่มุมมองจากทัศนคติ ฐานคิด องค์ความรู้ หรือแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกระแสหลักซึ่งได้รับอิทธิพลหรือพัฒนาขึ้นมาจากสภาพสังคมและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐในยุโรปในอดีตรวมถึงโลกตะวันตกในปัจจุบันเพียงเท่านั้น และในทางกลับกันแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในอิสลามซึ่งมีฐานความรู้มาจากการตีความของนักนิติศาสตร์อิสลามในอดีตโดยลำพังแล้วก็ยังคงมีข้อจำกัดในการนำมาอธิบายปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศร่วมสมัย การนำแนวคิดทั้งสองพากฝั่งมาอธิบายร่วมกันจะทำให้คุณูปการทางวิชาการที่สำคัญสองประการ คือ การเติมเต็มในการวิเคราะห์หรืออธิบายเหตุการณ์และปรากฏการณ์ทางสังคมหรือความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่สมบูรณ์ขึ้น และการวิพากษ์เชิงทฤษฎีที่จะทำให้เห็นข้อจำกัดของกันและกัน (Sheikh 2016) ซึ่งจะส่งผลต่อการสร้างข้อถกเถียง

ใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุดคำอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในยุคปัจจุบันที่ถูกต้องแม่นยำยิ่งขึ้น

## เอกสารอ้างอิง

- Abdou Selim, A. (2015). *The Concept of Coexistence in Islamic Primary Sources: An Analytical Examination*. Cambridge Scholars Publishing.
- Abo-Kazleh, M. (2006). Rethinking International Relations Theory in Islam: Toward a More Adequate Approach. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 5(4), 41-56.
- Abu Zahra, M. (2006). *kotkēn ‘itsalām nai kāntham songkhram*. [The Islamic Rules of War]. 2<sup>nd</sup> ed. Saisamphan.
- AbuSulayman, A. (1993). *Towards an Islamic Theory of International Relations: New Directions for Methodology and Thought*, (2<sup>nd</sup> ed.). The International Institute of Islamic Thought.
- Al-Shanqette, M. A. (2009). *‘itsalām sātsanā thī sombuñ*. [Islam: The Perfectly Complete Religion]. 2<sup>nd</sup> ed. Natcha Printing.
- Al-Zuhili, W. (2005). Islam and International Law. *International Review of the Red Cross*. 87(858), 269-283. Retrieved from [https://internationalreview.icrc.org/sites/default/files/irrc\\_858-3.pdf](https://internationalreview.icrc.org/sites/default/files/irrc_858-3.pdf)

- An-Naim, A. (1987). Islamic Law, International Relations, and Human Rights: Challenge and Response. *Cornell International Law Journal*, 20(2). 317-335.
- Chai-aksornvej, A. (2006). *‘umma nai thaṇa Cosmopolitanism : khwāmpen nūa dīaokan rū khwām lailāk*. [Ummah as Cosmopolitanism: Homogeneity or Heterogeneity. An article presented in the National Graduate Research Conference on Transnationalism, Faculty of Political Science, Thammasat University. 30 November 2006.
- As-Sibaa'ie, M. (2010). *thammai lōk chung tōng luāk ‘Itsalam*. [Civilization of Faith: A Journey though Islamic History]. Translated by Ahman Sona. Thammasat University Press.
- Baroudi, S. E. (2018). Sheikh Muhammad Abu Zahra (1898–1974) on International Relations: The Discourse of a Contemporary Mainstream Islamist. *Middle Eastern Studies*, 54(3), 415-441.
- Bsoul, L. A. (2007). Theory of International Relations in Islam. *Digest of Middle East Studies*. 16 (2), 71-91. Retrieved from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1949-3606.2007.tb00127.x>
- Fuller, G. (2008). The World without Islam. *Foreign Policy* 164, (46-53).
- Hassan, M. (2007). *War, Peace or Neutrality: An Overview of Islamic Polity's Basis of Inter-State Relations*, Working Paper No. 130 S. Rajaratnam School of International Studies Singapore.

Retrieved from [www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/rsis-pubs/WP130.pdf](http://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/rsis-pubs/WP130.pdf)

International Union of Muslim Scholars. (n.d.). A Fatwa concerning the term “dar al silm wa al-Islam” as Inclusive of Dagestan and Similar Countries. Retrieved from <http://iumsonline.org/portal/en-US/conferences-seminars/34/c/a-fatwa-on-%E2%80%9Cdar-al-islam%E2%80%9D-as-inclusive-of-dagestan/5836/>

Ali, I. (2009). *Usul al-Fiqh*. 2<sup>nd</sup> ed. Mittrabharp.

Chapakiya, I. L. (2015). *Weekly Islamic Quranic Commentary: Tafsir Surah Al-Furqan*. Majlis Ilmi Bra-o, Pattani. 13 July 2015.

Khadduri, M. (1955). *War and Peace in the Law of Islam*. The Johns Hopkins Press.

Lerman, E. (1981). Mawdudi's Concept of Islam. *Middle East Studies*, 17 (4). 492-509. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/4282856>

Mandaville, P. G. (2001). *Transnational Muslim politics: Reimagining the umma*. Routledge.

Moten, A. R. (1996). *Political Science: An Islamic Perspective*. Macmillan Press Ltd.

Piscatori, J. (n.d.). International Relations and Diplomacy. In *The Oxford Encyclopedia of the Islamic World*. Oxford Islamic Studies

Online 1. Retrieved from

<http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t236/e0375>

Qutb, S. (1981). *lakchai 'Itsalam̄*. [Milestones]. Translated by Bharadon. Thai Muslim Students Association.

Qutb, S. (1984). *'Itsalam̄ læ santiphāp sākon*. [Islam and Universal Peace]. Translated by Bharadon. Thai Muslim Students Association.

Sheikh, F. (2016). Islam and international relations: Exploring community and the limits of universalism. Rowman & Littlefield.

Sylla, M. L., Ach-chareef, A., & Chapakiya, P. (2021). One of the Best Way for Peaceful Coexistence: Islamic Etiquette. *Journal of Islamic Studies, Prince of Songkla University*, 12 (2), 133–144.  
Retrieved from <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JOIS/article/view/255387>